

УДК 378.091.39:316.776.3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-44>**Оксана ДЕМИДОВИЧ,***orcid.org/0000-0001-7274-1455*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

(Київ, Україна) *o.demydovych@ukma.edu.ua***Аліна КАРАПЕТЯН,***orcid.org/0000-0001-7614-9838*

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри англійської мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

(Київ, Україна) *a.karapetian@ukma.edu.ua*

МИСТЕЦТВО ФАСИЛІТАЦІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: СТВОРЕННЯ АТМОСФЕРИ КОМФОРТУ І СПІВПРАЦІ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Фасилітація стає важливою парадигмою у вищій освіті, змінюючи акценти з орієнтованого на викладачів навчання на максимальне залучення студентів. У статті окреслено п'ять визначальних аспектів, які сприяють змістовному усвідомленому безперервному навчанні, де саме студенти і їх потреби є в центрі уваги. **Роль викладача** як фасилітатора вимагає організації процесу, його керівництва, підтримки та спільному формуванні знань, а не на односторонній передачі знань. **Навчальне середовище** представлено як критичний фактор, що охоплює як фізичні, так і психологічні умови, що сприяє інклюзивності, безпеці та співпраці усіх залучених сторін. **Максимальне залучення та участь студентів** гарантують активне навчання, розвиток критичного мислення і мотивації. **Життя і навчання в умовах повномасштабної війни** вимагає від студентів самодисципліни і готовності до самостійного навчання за чіткими вказівками викладачів. **Заплановані синхронні заняття** можуть швидко змінюватися на асинхронні під час повітряної тривоги. Для кращого представлення переваг фасилітації, у статті розкриваються окремі **методи, інструменти і техніки**, як метафоричні карти, активне слухання, проблемне навчання, дискусії, використання цифрових платформ та інструментів, які сприяють кращій взаємодії усіх учасників навчального процесу. **Рефлексія та зворотний зв'язок** є невід'ємними компонентами, які сприяють метапізнанню, вмотивованому прагненню до самовдосконалення, особистісного і професійного зростання. Це також дає можливість викладачеві підтримувати зв'язок з кожним студентом чи студенткою, слідувати за їх прогресом чи емоційним станом, труднощами, давати індивідуальні поради, а також робити висновки щодо ефективності певних аспектів курсу, за потреби змінювати їх. Інтегруючи ці п'ять взаємодоповнюючі аспекти, університети можуть покращити якість навчального процесу завдяки створенню атмосфери комфорту, безпеки, творчості, співпраці і взаємопідтримки, які є вкрай важливими в країні у стані затяжної війни, що сприятиме формуванню у студентів компетенції, які необхідні для професійної діяльності і громадянської участі у швидкозмінному непередбачуваному світі.

Ключові слова: фасилітація, викладач, навчальне середовище, залучення, методи, інструменти, рефлексія, зворотний зв'язок.

Oksana DEMYDOVYCH,
orcid.org/0000-0001-7274-1455

PhD in pedagogics,
Associate Professor at the Department of English Language
National University of Kyiv-Mohila Academy
(Kyiv, Ukraine) o.demydovych@ukma.edu.ua

Alina KARAPETIAN,
orcid.org/0000-0001-7614-9838

PhD in pedagogics,
Associate Professor at the Department of the English Language
National University of Kyiv-Mohila Academy
(Kyiv, Ukraine) a.karapetian@ukma.edu.ua

THE ART OF FACILITATION IN HIGHER EDUCATION: CREATING AN ATMOSPHERE OF COMFORT AND COLLABORATION FOR EFFECTIVE LEARNING

*Facilitation is becoming an important paradigm in higher education, shifting the focus from teacher-centred learning to maximizing students' engagement. This article outlines five key aspects that contribute to meaningful lifelong learning where students and their needs are at the centre of attention. The **role of the teacher** as a facilitator requires organising the learning process, its guidance, support, and collective formation of knowledge, rather than one-way knowledge transfer. The **learning environment** is presented as a critical factor, encompassing both physical and psychological conditions that promote inclusiveness, safety, and collaboration of all the involved parties. Maximizing **student engagement and participation** ensures active learning, development of critical thinking and motivation. Living and learning in a full-scale war conditions require students to be self-disciplined and willing to learn independently under the clear teachers' guidance and support. Scheduled synchronous classes can quickly change to asynchronous ones during an air alert. To better illustrate the benefits of facilitation, the article suggests some **methods, tools, and techniques** such as metaphoric cards, active listening, problem-based learning, discussions, and the use of digital platforms and tools that promote better interaction among all participants while learning. **Reflection and feedback** are presented as integral components that contribute to metacognition, a motivated pursuit of self-improvement, personal and professional growth. It also allows the teacher to maintain contact with each student, monitor their progress and emotional state, possible difficulties, give individual advice and support, as well as draw conclusions about the effectiveness of certain aspects of the course, altering them if necessary. By integrating these five complementary aspects, universities can improve the quality of the educational process by creating an atmosphere of comfort, safety, creativity, cooperation, and mutual support, which is extremely important for a country in a state of protracted war, thereby contributing to the formation of competencies in students that are necessary for professional activity and civic participation in a rapidly changing, unpredictable world.*

Key words: facilitation, teacher/educator, learning environment, engagement, methods, tools, reflection, feedback.

Постановка проблеми. Не зважаючи на зростаючий акцент на студент-центрованому навчанні, вища освіта продовжує відчувати труднощі у відході від традиційних підходів з лекціями. Багато закладів освіти надають перевагу односторонній передачі інформації без активного залучення другої сторони, залишаючи обмежений простір для діалогу, рефлексії та розвитку навичок мислення іншого рівня. Це створює розрив між компетенціями, які студенти отримують в аудиторіях, та навичками, яких вимагає сучасне суспільство, такими як критичне мислення, співпраця, адаптивність, толерантність, усвідомлення власної автентики, відповідальність і навчання упродовж життя. Хоча концепція фасилітації вже отримала визнання, її практична реалізація залишається недостатньою в різних навчальних дисциплінах та контекстах.

Викладачі часто не мають достатньої підготовки з методів фасилітації, а навчальне середовище не завжди розроблене для підтримки інтерактивних або інклюзивних практик. Без цілеспрямованої уваги до фасилітації існує ризик того, що вища освіта не зможе повністю забезпечити студентів когнітивними, соціальними та метакогнітивними навичками, необхідними для орієнтування у складних професійних та громадянських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше концепція навчання за допомогою методів фасилітації була запропонована Карлом Роджерсом у праці «Freedom to learn». Роджерс прагнув розвивати особистісний підхід у навчанні, який би враховував інтереси учнів, розкривав їх внутрішні ресурси, що в кінцевому результаті сприяло б глибшому самопізнанню. Він виділив три основні складові фасилітованого навчання, зокрема:

- автентичність, конгруентне самовираження і відвертість;
- безумовне позитивне ставлення та безоцінне прийняття інших учасників освітнього процесу;
- емпатійне слухання та розуміння (Rogers C. R., 1969).

Ідеї К. Роджерса успішно розвивали такі вчені, як Лінда Харасім, яка досліджувала методи фасилітації в онлайн-освіті (Harasim L., 2011), Сінді Естер Хмело-Сільвер, авторка книг та статей з використання методів фасилітації у навчанні, спрямованому на розвиток навичок розв'язання проблемних завдань (Hmelo-Silver C. E., Barrrows H. S., 2006), Елеанор Рут Дакворт, послідовниця конструктивістської теорії, яка розглядала фасилітацію як інструмент розвитку мислення учнів та пізнання через власний досвід (Duckworth E., 2006), Марсія К. Лінн, яка вивчала застосування методів фасилітації та інтеграцію технологій у навчання (Linn M. C., Slotta J. D., 2006) та інші науковці.

Необхідно зазначити підвищення зацікавленості методами фасилітації українськими вченими та педагогами. Вивчаючи роль та функції фасилітатора, методи та прийоми, які застосовуються в рамках фасилітованого навчання, вітчизняні науковці зазначають важливість фасилітації у розвитку критичного мислення, рефлексії, м'яких навичок (Волкова Н. П., 2018, Бахмач Л., 2019, Абрамова О. В., 2021). Вони наголошують, що фасилітоване навчання є ефективним інструментом у підвищенні автономії та мотивації студентів (Гура Т. В., 2020, Сагач О., 2022), тому важливим вважають подальший розвиток конкретних технологій навчання, які могли б застосовуватися сучасними освітянами.

Не зважаючи на значні розробки в даних питаннях, поза увагою науковців залишаються методи створення простору довіри, де студенти могли б працювати і співпрацювати, не пригнічуючи власні думки. Оскільки в умовах війни формування комфортного навчального середовища набуває особливого значення, саме вони розглядаються у статті.

Метою статті є обґрунтування фасилітації як основної парадигми у вищій освіті через визначення і аналіз п'яти взаємопов'язаних аспектів (ролі фасилітатора, навчального середовища, залучення студентів, інтерактивних методів та інструментів, а також рефлексії з постійним зворотним зв'язком). Саме це демонструє, як їхня інтеграція може покращити якість навчання, особливо в умовах війни.

Фасилітаційна роль викладача. На відміну від викладача, функціями якого в традицій-

ному навчанні є передача та оцінювання знань, роль фасилітатора включає створення умов, за яких студенти активно отримують знання, вільно висловлюють думки, активно взаємодіють з іншими учасниками процесу, рефлексують, вчаться мислити критично, здійснюють пошук та аналіз інформації. Найважливішим завданням викладача, який використовує методи фасилітованого навчання, є відхід від традиційної ієрархічної динаміки «викладач-студент», до рівноправної позиції «дорослий-дорослий». Усунення ієрархічного бар'єру підсилює як взаємну повагу учасників навчального процесу, їх відкриту безпечну позицію, так і особисту відповідальність студентів за отримані результати навчання. Так, в процесі фасилітованого навчання, викладач уважно слухає учасників начального процесу, приймає їх позиції, які можуть відрізнитися від думки першого, цінує їх внесок в дискусію, фіксує проблеми, які виникають у здобувачів освіти під час виконання завдань, та пропонує можливі шляхи до вирішення проблем. У такий спосіб створюється простір безпеки та довіри, де всі учасники не бояться виразити «іншу» думку, робити помилки і/чи ставити питання. Фасилітатор є «архітектором» навчального процесу, який розробляє та адаптує види діяльності, які сприятимуть засвоєнню або відпрацюванню необхідного матеріалу, модерує студентські дискусії або передає цю роль одному зі студентів і спостерігає зі сторони, лише за потреби втручається у процес, стимулює залучення та вчасно реагує на можливі емоційні прояви непорозуміння, відстежує психологічний комфорт учасників та використовує інструменти для його підвищення.

Організація навчального середовища. У фасилітаційному навчанні організація простору грає важливу роль для створення атмосфери довіри та безпеки на занятті, особливо під час війни, коли емоційний стан студентів характеризується високим рівнем стресу і невизначеності. Аудиторний простір стає інструментом взаємодії викладача і групи. Традиційна навчальна аудиторія передбачає передачу інформації від викладача студентам, де студенти мають доволі пасивну роль: фронтальне розміщення викладача у фізичному просторі, статичні пози студентів, спрямовані в один напрямок, часто у спину одногрупників, які сидять попереду, не заохочує до вільної комунікації з іншими. У навчальному процесі побудованому із застосуванням методів фасилітації, простір організований таким чином, щоб стимулювати відкриту взаємодію, бачити очі, заохочувати до дискусій та обміну думками.

Наступні прийоми можуть допомогти трансформувати традиційний навчальний простір у простір для фасилітованого навчання:

1. Розташування столів та стільців у формі кола чи півкола, що символізує партнерство та рівність усіх учасників навчального процесу. Така реорганізація допомагає студентам бачити один одного і підтримувати зоровий контакт.

2. Організація меблів для навчання таким чином, щоб їх легко можна було підлаштовувати для парної, індивідуальної роботи чи роботи в міні групах. Це створює відчуття динаміки та гнучкості, спонукає до готовності отримувати новий навчальний досвід.

3. Надання студентам доступу для візуальних та матеріальних засобів (фліпчартів, інтерактивних панелей, стікерів, великих аркушів паперу, інших ресурсів) допомагає їм вільно висловлювати свою думку і бачити внесок кожного під час виконання групових завдань.

4. Налаштування елементів навколишнього середовища – світло приємного теплого кольору, комфортна температура, свіже повітря, акустика). Світло має бути достатнім для виконання завдань, теплі відтінки кольорів створюють атмосферу психологічного комфорту, відсутність звукових подразників сприяє концентрації та залученості в процес. Такі чинники створюють фізичний та психологічний комфорт, який є критично важливим у воєнний час, коли студенти можуть не мати комфортних умов для проживання, достатньо часу для якісного сну чи відновлення сил та почуватися фізично й емоційно виснаженими.

5. Організація зон для релаксації з подушками, кріслами, смаколиками, які б надавали можливість відпочити, поспілкуватись в неформальному середовищі. Такий простір можна організувати в бібліотеках, окресливши правила перебування кольорами – у «зеленій зоні» студенти можуть працювати, вільно спілкуватися, навіть їсти; «жовта зона» буде просити тихішого спілкування; у «червоній зоні» обов'язково повинна панувати майже ідеальна тиша і повага до тих, кому потрібні умови для максимального зосередження.

6. Використання природних елементів, таких як рослини, акваріуми, які створюють затишок та поліпшують емоційний стан студентів та викладачів. Природні матеріали можна використовувати під час навчання – камінці як фішки чи бали за виконані завдання, а різної форми листя як основу для креативних завдань, створення ментальних карт тощо.

Таким чином, створення простору за принципами фасилітації не лише робить аудиторію

естетично привабливою, але й створює осередок довіри, співпраці та відкритої взаємодії, основу, на якій будуть побудовані навчальні активності.

Залучення та участь студентів. Основним внеском фасилітації у вищу освіту є її здатність підвищувати залученість та активну участь студентів, які стають співтворцями знань, підвищують мотивацію та відповідальність за результати навчання, сприяють особистісному зростанню. Усі фасилітаційні методи, інструменти, техніки заохочують студентів до аналізу, обговорення, генерування рішень, а не запам'ятовування знань перед складанням іспитів. Це все поглиблює розуміння тем та зміцнює здатність застосовувати знання на практиці.

Фасилітація сприяє створенням можливостей для рівної та інклюзивної участі всіх учасників навчальної діяльності. Такі методи, як «Світлове кафе» або «акваріум», гарантують, що всі думки будуть почуті. Цифрові платформи та інструменти опитувань чи голосувань забезпечують альтернативні канали для тих, кому складно наважитися висловлюватися публічно, але на чий голос теж треба зважати. Диверсифікуючи способи участі, фасилітатори допомагають зменшити бар'єри, страхи чи навіть комплекси певних студентів, тим самим сприяти рівності, толерантності та інклюзії.

Новітні підходи до навчання з допомогою фасилітації зміцнюють внутрішню мотивацію студентів, адже навчальні завдання прямо пов'язані з їх особистими цілями, автентичним досвідом та цінностями. Так, до прикладу, ведення *рефлексивного щоденника* або *метафоричні картки* дозволяють студентам пов'язувати абстрактні поняття із власним життям, формуючи освітній процес змістовнішим і глибшим. В результаті студенти не лише більше занурюються в роботу на заняттях, але й більше схильні продовжувати навчання поза межами аудиторій.

Варто відмітити, що вбудовуючи участь студентів у саму структуру навчальної діяльності, фасилітація розвиває такі важливі компетенції, як співпрацю, емпатію, комунікацію та громадянську відповідальність. Студенти вчаться активно слухати, поважати різні точки зору, обговорювати і приймати спільні рішення, розвивати дивергентне і конвергентне мислення. Таким чином, залучення через фасилітацію виходить за рамки академічної успішності, готуючи студентів до ефективної участі в професійному та соціальному середовищах.

Фасилітаційні методи, інструменти, техніки активізують когнітивну, емоційну та соціальну участь студентів у навчальному процесі, які не лише сприяють отриманню знань, але й допома-

гають створити атмосферу довіри, поваги, відкритості та співпраці між учасниками. Ефективність фасилітації у значній мірі залежить від ретельного вибору та інтеграції методів, інструментів, технік, які, як правило, починаються з особистісної залученості, продовжуються у міжособистісній комунікації і завершуються груповою співпрацею.

На індивідуальному рівні *метафоричні картки* є потужним інструментом, який дозволяє студентам виражати абстрактні думки та емоції за допомогою візуальних образів. Стимулюючи творчість та уяву, вони створюють безпечну точку відправлення до глибшого самопізнання та діалогу. Для викладачів це ще і спосіб «діагностувати» психологічний стан групи, щоб підібрати чи адаптувати завдання, які відповідатимуть емоційній атмосфері, можливостям взаємодіяти, засвоювати та генерувати знання.

Вправа «*Крила*» розроблена для підвищення самосвідомості та мотивації студентів. Через символічну візуалізацію власних «крил» і усвідомлення власних сильних сторін, наявних ресурсів і прагнень, студенти розмірковують над тим, що дає їм змогу «злетіти», отримують уявлення про свої можливості та визначають сфери зростання. Цей процес не лише зміцнює впевненість, але й формує відповідальність за власний освітній та професійний розвиток.

Активне слухання покращує комунікацію через розвиток емпатичних навичок, поваги і толерантності до різноманіття думок. На початку викладачу варто акцентувати увагу на уважності і шанобливій взаємодії під час парної чи групової роботи, щоб гарантувати інклюзивне навчальне середовище. Завдяки активному слуханню студенти не лише розвивають комунікативні навички, але й власний емоційний інтелект.

Дискусійні методи, такі як *проблемне навчання* (*problem-based learning*) чи формат «*Світового кафе*», заохочують студентів до спільного формування знань та критичного підходу до вирішення реальних завдань. Ці методи вимагають від учасників аналізу проблем, генерування варіантів рішень та колективного осмислення і пошуку найкращого. Такі навчальні активності покращують креативне і критичне мислення, навички роботи в команді. Вони поєднують індивідуальну рефлексію та спільне навчання, роблячи навчальний процес динамічним і змістовним.

Цифрові інструменти розширюють можливості фасилітації за межі фізичного класу та підтримують інтерактивне навчання. Такі платформи, як дошки для спільної роботи (Miro, Jamboard, Padlet), програмне забезпечення для опитувань (Mentimeter, Kahoot, Slido) та системи управління

навчанням (Moodle, Google Classroom, Canvas) дозволяють студентам активно брати участь, ділитися ідеями та, за бажанням, анонімно висловлюватися. Ці інструменти сприяють інклюзивності, рівноправній участі та безперервності взаємодії, а також розвивають цифрову грамотність учасників навчального процесу.

Наведені приклади представляють лише невелику добірку з багатьох можливих підходів, доступних викладачам, підсвічуючи багатство та гнучкість, властиві практиці фасилітації. Загальновідомими також є *інтелект-карти*, *розповіді історій*, *письмове ведення рефлексивного щоденника* чи *записування відеорефлексії*, *рольові ігри* та *симуляції*, *обговорення «акваріум»* чи *«шість капелюхів»*, *розігрівальні вправи* та *вправи на зняття напруги*. Такий комплексний та адаптивний підхід не лише підвищує мотивацію, участь та критичне мислення, але й сприяє розвитку компетенцій, яких вимагає сучасний світ.

Рефлексія та зворотний зв'язок. Коли навчання в умовах війни стає адаптивним і кількість занять та їх формат можна запланувати лише на папері, оскільки новини будь-якої миті вносять суттєві корективи, ведення рефлексивного щоденника може стати гарантією безперервності навчання, метапізнання, самосвідомості і самодисципліни. Незалежно від того, чи матеріал вивчався в аудиторії, чи з екрану, чи зі сторінок книг, студент має завдання зафіксувати свої думки і тим самим через критичний аналіз власного досвіду впорядкувати отримані знання за рівнем важливості у конкретний момент. Це дозволяє поєднати теорію з практикою, продіагностувати власні сильні і слабкі сторони, визначити сфери інтересу і росту. Регулярне ведення щоденника розвиває критичне і творче мислення, підвищує відповідальність студентів за власні навчальні результати.

Хоча рефлексії пишуться у довільному стилі, проте певні рекомендації варто давати. По-перше, зміст допису повинен фокусувати увагу не лише на тому, що вивчено, а яке значення нові знання мають, які емоції викликають, як і де їх застосовувати, в якому напрямку далі рухатися. Рефлексія – це роздуми про власні думки, тому текст пишеться від першої особи однини («*Я вважаю...*», «*Я помітив/-ла...*», «*Я відчув/-ла...*»). Елементи опису навчального процесу мають місце бути, але з фокусом на емоції, відкриття, плани на майбутнє. Структура рефлексії може включати відповіді на наступні питання:

1. Що я вивчив/-ла? («*Головне, що вивчено...*»);
2. Що це означає для мене? («*Було легко опанувати тему, тому що...*», «*Я усвідомив/-ла, що...*»);

3. Де я це використаю? («Ці знання знадобляться, коли я...»);

4. Що я з цим зроблю далі? («Відчуваю, що треба заглибитися у тему / попрактикувати / почитати...»).

По-друге, практика написання рефлексії відшліфовує навички структурованого мислення і писемного мовлення. Кожен окремих абзац розкриває одну думку, включає три обов'язкові частини – тематичне речення чи тезу (topic sentence), декілька пояснювальних речень (supporting sentences) і підсумкове речення (concluding sentence). Тим, хто володіє англійською мовою, може відгукнутися схожий принцип «PEEP», коли спочатку стверджується ключова думка (Point), у наступних реченнях вона пояснюється (Explain), ілюструється прикладами (Examples) і підсумовується (Point). Таким чином, останнє речення абзацу має повторювати ідею першого речення (topic sentence) і замикає коло представлення однієї ідеї (closed circle) та через вдосконалення навичок структурованого письма стає кращим і усне мовлення.

Ведення журналу рефлексій або зворотного зв'язку на цифрових платформах може бути інструментом для діалогу між викладачем і студентом. Не всі студенти і не всі думки можуть висловлювати публічно на заняттях, особливо коли думка кардинально відрізняється від більшості. Але кожному важливо бути почутим, отримати індивідуальну підтримку та допомогу від викладача. Оголошуючи правила ведення журналу, доцільно акцентувати увагу на конфіденційності написаного студентом і прочитаного викладачем, позазі до чесних почуттів і різноманіття думок. Щирий діалог дає можливість викладачам робити висновки щодо якості курсу, рівня складності інформації, атмосфери в групі чи психологічного стану учасників навчального процесу, що є вкрай важливим для навчання під час війни. Таким чином, рефлексія і зворотний зв'язок мотивують до самоаналізу, проактивного підходу до особистого і професійного розвитку, що є головним у фасилітаційному навчання.

Висновки. У статті обґрунтовується доцільність імплементації фасилітації з її широким спектром переваг у систему вищої освіти України. Через аналіз наукових праць про цю, як з'ясувалося, не нову парадигму, коротко окреслено історичне становлення і трансформацію викладацько-центрованої моделі навчання у студент-центрований освітній процес. Визначено і описано п'ять основних взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих аспектів фасилітаційного навчання, які сприяють створенню атмосфери безпеки, комфорту, творчості, співпраці і підтримки, активному, усвідомленому та безперервному навчанню студентів.

Показано, що викладач в ролі фасилітатора студентам значно корисніший, ніж просто носій інформації; він/вона організовує навчальний процес, уважно слухає, координує, цінує різноманіття думок, фіксує проблеми, стимулює пошук рішень. Представлено рекомендації для організації навчального простору (місце викладача, розташування меблів, використання засобів візуалізації, освітлення, кольори, свіже повітря, акустика, зонування простору для роботи чи відпочинку). Інформація статті дає перелік методів, технік, інструментів, в тому числі цифрових, які сприяють кращій залученості і активності студентів. Описано, як системна робота з рефлексивними вправами робить навчання автентичним та інклюзивним, розвиває навички критичного мислення, усного і писемного мовлення. Доведено, що комплексні підходи з використання фасилітації підвищують мотивацію, дисципліну, формують професійні і громадянські компетентності здобувачів вищої освіти.

Також, зроблено висновок, що впровадження фасилітаційних підходів у діяльність закладів освіти є вкрай важливим для навчання в умовах воєнного стану, соціальної нестабільності і підвищених ризиків, іноді на межі гуманітарної катастрофи, бо це про реальні маленькі дії, які ведуть до великого блага задля психологічного, фізичного, ментального комфорту у динамічному і непередбачуваному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова О. В., Пуляк О. П., Терещук А. І. Формування м'яких навичок у здобувачів освіти через застосування тренінгових технологій. Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки. 2021. Вип. 18. С. 10-28. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vporp-2021-18-4>. (дата звернення: 19.07.2025).
2. Бахмач Л. Поняття та сутність фасилітації у дослідженнях зарубіжних учених. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2019. том 2(10), С. 5-8. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2019.10>. (дата звернення: 19.07.2025).
3. Волкова Н. П., Степанова А. А. Фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2018. № 1. С. 228-234. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer-2018-1-39>. (дата звернення: 19.07.2025).

4. Гура Т. В. Педагогічна фасилітація – механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету. Теорія і практика управління соціальними системами. 2014. № 3. С. 32-44. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss-2014-3-6>. (дата звернення: 19.07.2025).
5. Harasim L. *Learning Theory and Online Technologies*. New York, Routledge, 2011. URL: <https://www.researchgate.net/publication/274346523-Learning-Theory-and-Online-Technologies-Linda-Harasim> (дата звернення: 19.07.2025).
6. Linn M. C., Slotta J. D. Enabling Participants in Online Forums to Learn from Each Other. In A. M. O'Donnell, C. E. Hmelo-Silver, & G. Erkens (Eds.). *Collaborative learning, reasoning, and technology*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 2006. P. 61-97.
7. Hmelo-Silver C. E., Barrows H. S. Goals and Strategies of a Problem-based Learning Facilitator. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*. 2006. URL: <https://doi.org/10.7771/1541-5015.1004> (дата звернення: 19.07.2025).
8. Duckworth E. "The having of wonderful ideas" and other essays on teaching and learning. 3rd ed. Teachers College Press. 2006.
9. Rogers C. R., *Freedom to Learn: A View of What Education Might Become* (1st ed.). Columbus OH: 1969.
10. Сагач О. Фасилітативний підхід як один із чинників професійного розвитку вчителів. Освітні обрії. 2022. № 1 (54). С. 141-144.

REFERENCES

1. Abramova O. V., Puliak O.P., Tereshchuk A. I. Formuvannya miakykh navychok u здobuvachiv osvity cherez zastosuvannya treninhovykh tekhnolohii [Developing students' soft skills through the implementation of training technologies] *Visnyk pislidyadypnomnoi osvity. Seriya: Pedahohichni nauky*. 2021. vyp. 18. P. 10-28. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpopn-2021-18-4>. (Last accessed: 19.07.2025). [in Ukrainian].
2. Bakhmach L. Poniattia ta sutnist fasylytatsii u doslidzhenniakh zarubizhnykh uchenykh [The concept and essence of facilitation in the research of foreign scholars] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2019. T 2(10). P. 5-8. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2019.10>. (Last accessed: 19.07.2025). [in Ukrainian].
3. Volkova N. P., Stepanova A. A. Fasylytator yak vazhlyva rolova pozytsiia suchasnoho vykladacha vyshu [Facilitator as an important role position of a modern university lecturer]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya: Pedahohika i psykholohiia*. 2018. P. 228-234. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep-2018-1-39>. (Last accessed: 19.07.2025). [in Ukrainian].
4. Hura T. V. Pedahohichna fasylytatsiia – mekhanizm rozvytku liderskoho potentsialu studentiv v umovakh tekhnichnoho universytetu [Pedagogical facilitation as a mechanism for developing students' leadership potential in a technical university setting]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*. 2014. P. 32-44. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss-2014-3-6>. (Last accessed: 19.07.2025).
5. Harasim L. *Learning Theory and Online Technologies*. New York, Routledge. 2011. URL: <https://www.researchgate.net/publication/274346523-Learning-Theory-and-Online-Technologies-Linda-Harasim> (Last accessed: 19.07.2025).
6. Linn M. C., Slotta J. D. Enabling Participants in Online Forums to Learn from Each Other. *Collaborative learning, reasoning, and technology*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 2006. P. 61-97.
7. Hmelo-Silver C. E., Barrows H. S. Goals and Strategies of a Problem-based Learning Facilitator. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*. 2006. URL: <https://doi.org/10.7771/1541-5015.1004> (Last accessed 19.07.2025).
8. Duckworth E. "The having of wonderful ideas" and other essays on teaching and learning. 3rd ed. Teachers College Press. 2006.
9. Rogers C. R., *Freedom to Learn: A View of What Education Might Become* (1st ed.). Columbus OH: C. E. Merrill. 1969.
10. Sahach O. Fasylytatyvnyi pidkhid yak odyn iz chynnykiv profesiinoho rozvytku vchyteliv. [Facilitative approach as one of the factors of teachers' professional development] *Osvitni obrii*. 2022. P. 141-144. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

